

Da la plima a la mieur dal computer: istorgia culturala dal biro 1850–2000 (part 2)

Maschinas da scriber e computers en concurrenza da temp

Il 1885 organischesch'ins ina concurrenza per il med da scriber pli effizient: la scrittura a maun ed ina maschina da scriber da Remington ina cunter l'otra. Per evitar avantatgs per motivs linguistics dictesch'ins in text englais e mesira il temp. Il resultat è cler: in gudogn da temp marcant cun la maschina da scriber. «Ch'ins po guadagnarg temp cun la maschina è in fatg nummidavel per tut ils commembers dal Cussegl federal ch'han fatg part da l'experiment en l'avantchombra da la sala dal Cussegl naziunal. Nus regurdain al fatg ch'in scriptur fitg rutinà da la Chanzlia federala ha stui interromper la concurrenza cun signur Maas (agent da la fabrica da maschinas da scriber), perquai ch'el na pudeva betg pli suandar.»

La concurrenza ha per consequenza ch'ins cumpra spert las emprimas duas machinas da scriber da Remington per l'Administraziun federala svizra. Uschia cunmenza l'avanzament da la maschina da scriber. Da qua davent fan ins la copia bella dal dictat cun la maschina da scriber cun la pussaivladad da gist far pliras copias. Per las copias dov'ins palpieri da charvun e palpieri da trabat fitg fin. Las maschinas da scriber èn custavilas. Ins sviluppescha pia ina maisa cun ina surfatscha per la maschina da scriber che po vegnir sbassada mecanicain. Il medem mument pon ins trair da sutensi ina schalusia serrabla per serrar en la maschina da scriber suenter la lavur. Maschinas da scriber fan era canera. Ins lavura perquai en locals separads ed en lieus da scriber centrals. Ils scripturs enconusch'ins era vi da la vestgadira. Al cumenzament exista insatge sumegliant ad in'uniforma da birolists. Els portan mantels da lavur alvs, blaus u grischs – in tschert vestgi suren – e mongets alvs. Lavur da scriber vala da princip sco lavur netta ed empernaivla.

Il 1914 mancan maschinas da scriber per la mobilisaziun generala. Var 250 000 schuldads vegnan clamads al servetsch militar, ina gronda lavur administrativa. «Ins ha engaschà 35 novs collavuradors, las maschinas da scriber han ins prendi a fit. Las maschinas da scriber ch'èn vegnidas cumpradas en consequenza da la mobilisaziun vegnan reparadas e vendidas per in pretsch reduci a l'administraziun.»

Maschinas da scriber restan custavilas e vegnan reparadas er da la Centrala federala per stampats e material en l'agen lavuratori. Qua sa furma cun ils onns ina collezziun da maschinas da scriber impurtanta, pli tard vegnan tiers era maschinas da quintar e da dictar ed auters apparats ch'ins chatta oz en il Museum naziunal svizzer.

La maisa per la maschina da scriber sa sviluppescha vinavant: ella è vegnida pli pitschna, pli profunda e pli movibla. In grond pass è l'emprima maschina da scri-

ver electromecanica ils onns 1950 e la maschina da scriber cun chau ils onns 1960. Quests agids da scriber pretendan ina colliaziun electrica al plaz da lavur. Nagut na mida dentant uschè radicalmain il mund da lavur sco il computer che arriva ils onns 1970 en l'administraziun federala. Suenter in virvari inizial cun l'acquisiziun fundesch'ins in uffizi per coordinar ils programs d

a quest nov «med da scriber»: l'Uffizi federal d'informatica e telecomunicaziun. Spert èsi numnadain cler ch'i na va betg mo per scriber, arcunar e curreger pli facilmain texts, cifras e glistas, mabain per archivar texts e malets e cun l'invenziun da l'internet la finala era per ina comunicaziun totalmain nova entaifer ed ordai fer l'administraziun. Ins ha preditg il biro senza palpieri. Quai na succeda betg, ma tut ils process da lavur da l'administraziun èn pertutgads da grondas midadas chaschunadas dal svilup dal mund digital.

Novas incumbensas, adina dapli forzas da lavur

Dapi il 1848 crescha l'administraziun federala cuntinadamain, dad 84 piazzas l'onn 1857 sin var 34 000 piazzas da lavur l'onn 2015. Conclus ed ordinaziun han per consequenza adina dapli incumbensas che pon esser vaira specificas: uschia producescha la Fabrica federala da batter munaida – oz Swissmint – dapi il 1851 munaida, munaidas commemorativas e medaglias. La Topografia naziunala svizra – oz Swisstopo – elavura dapi l'onn 1865 chartas dal pajais. La Direcziun per construcziuns da la Confederaziun, resp. l'Uffizi da construcziuns federalas ed oz l'Uffizi federal per edifizis e logistica procuran dapi il 1888 per ils edifizis necessaris da la Confederaziun.

Glich dal nord per disegners

Oravant tut per las incumbensas da disegnar – sbos per munaidas, plans per projects da construcziuns civilas e militaras, chartas dissegnadas – è ina buna illuminaziun indispensabla. Quai chaschuna adina puspè reclamaziuns:

«Per exempel lavuran en duas stanzas che n'èn betg pli ladas ch'ina finestra trais disegners che sa lamentan che lur eglis pateschian da la glich fitg dischavantagiusa, e ch'els na possian betg adempir lur lavur tenor giavisch.»

L'edifizi a la Hallwylstrasse 4 a Berna ch'ins construescha l'onn 1889 per la Topografia naziunala svizra è drizza uschia ch'els disegners pon profitar da la buna glich dal nord sin lur surfatschas da lavur. Tut questas professiuns spezialas sa servan oz dal computer. Disegners, laborantas, directuras, schefs da partizun u emploiads, far glistas, controllar cifras: tut vegn fatg al computer. Il monitor pretendeva era relaziuns da glich spezialas. N'è pia sa midà gnanc uschè blier?

Ergonomia empè dad ierarchia

Il pult e la surga èn al cumenzament anc in pli ferm simbol per la posiziun ierarchica

La maschina da scriber – agid indispensabel en biro durant in entir tschientaner.

FOTOS PD

da lur «possessor». In schef da departament ha in pult cun chaschuttas, corpus lateral, ornà e surtratg cun lain nobel ed ina sutga pulstrada. Schefs da departament e directurs d'in uffizi han pli baud sco oz il dretg d'in agen biro cun uschenumnà mobigliar spezial. La sutga dal schef è pulstrada ed ha ina spunda auta e pusals. Fin al stgalim schef da partizun han ins anc ditg fatg questa differenza: anc ils onns 1970 e 1980 èn sutgas cun pusals in privilegi per persunas a partir da la classa da paja 24.

Cun l'arriv dal computer sesan ils collavuradors blier pli ditg davant lur monitor e la dumonda da l'ergonomia vegn pli impurtanta. Ils onns 1980 vegnan relaschadas las emprimas prescripziuns. Ellas na pertutgan betg mo l'ergonomia, mabain er la segirezza al plaz da lavur. Il pe da la sutga sto dapi lura stringentamain avair tschintg bratschs. Oz èn tut las sutgas pulstradas e spustablas en l'autozza e la profunditad, ergonomicas ed equipadas cun rollas.

Dal «ruver federal» a K100

Al cumenzament han las maisas da lavur simpel dals secretaris chommas turnicladas ed in simpel plat da la maisa. I dat maisas da laina da pign e maisas surtratgas, maisas grischas e savens maisas da star en pe. Fin ils onns 1930 cumpr'ins per mintga unitad da biro in agen mobigliar. Ils onns 1930 sviluppesch'ins l'emprim program da standard. Suenter ils plans da la Centrala federala per stampats e material datti in program da mobigliar da biro che vegn produci da laina da ruver, l'uschenumnà «ruver federal». A disposiziun statan pults da scriber cun in u dus corpus laterals, curunas autas stretgas cun schalusias verticalas e regals transversals per duas u trais retschas d'ordinatur che pon medemmain vegnir serrads cun schalusias. Il mobigliar vegn fatg da scrinaris locals tenor ils plans da Berna. La normaziun ha l'avantatg ch'il mobigliar po da tut temp vegnir duvrà en in auter lieu. El vegn administrà en in lieu central e marcà cun numers d'inventari sin plattinas da metal. Cun glistas controllesch'ins l'inventari che vegn magasinà centralmain per la reutilisaziun u mess d'ina vart. Var 10 000 emploiads da la Confederaziun èn sesids davos pults da ruver. L'onn 1971 publictescha la Centrala federala per stampats e material ina concurrenza per il sbos d'in nov program da mobigliar. La firma Max Zimmermann, Kleindöttingen, gudogna la concurrenza. L'emprima seria vegn fatga or da laina dad ulm. Da quel temp èn bliers ulms en l'entira Europa infestads d'in bulie, uschia ch'il dumber da plantas sa reducescha fer-

mamain. Ins decida da producir il mobigliar cun ina surtratga da rascha artificziala empè dad ulm. Quai è il cumenzament da l'uschenumnà K100 (Kellco 100, seria da tuns grischs): ina maisa, in modul da discussiun radund, corpus sin rollas per metter sut la maisa en. E puspè stgaffas traversalas cun duas u trais curunas, cun in'autozza ed ina profunditad adattada a l'ordinatur federal.

La construcziun nova a l'Effingerstrasse 20 en il City West a Berna è l'emprim edifiziu che vegn equipà cun quest mobigliar, dentant anc cun ils emprims models grisch stgirs (grisch 119). Ins sviluppescha vinavant il mobigliar e producescha el gia a partir da la segunda seria en in grisch pli cler (grisch 100) ch'è pli empernaivel per l'egl uman.

Multispace sco standard en l'avegnir

Ils onns 1990 cumenza il trend dals uschenumnads biros cumbinads: pitschens biros singuls cumpletts cun zonas da scuntrada. Ils locals dal Departament federal d'affars esteriurs ad Ausserholligen èn ils emprims che vegnan sutdividids uschia. Probablmain èn var 34 000 plazs da lavur da l'administraziun federala anc adina equipads cun il mobigliar K100.

E tge è l'avegnir dal plaz da lavur? En tge direcziun ch'il viadi pudess ir mussan las emprimas emprovas cun l'uschenumnà program da multispace che vegnan fatgas il 2015 en l'Uffizi federal per edifizis e logistica. Fin ussa cumpiglia in plaz da lavur nov meters quadrats, in'unitad da dus plazs da lavur duresch meters quadrats. Il trend va en direcziun dal biro da pliras persunas cun sis meters quadrats per plaz da lavur. Mo pli ina maisa cun computer vegn messa a disposiziun. Il telefon vegn adattà a la nova tecnologia, ils apparats da telefonar vegnan remplazzads cun ils uregliers che mintga collavuratur porta. Per telefonar duain vegnir duvradas sutgas cun pusals pulstrads spezialmain per l'acustica. Per discussiuns servan inslas da sesida, ina sort da sutga cun ureglias surdimensionada cun dus plazs da seser in visavi l'auter, tranter en ina maisa. Ins las da lavur sumegliantas per lavur concentrada e differentas stanzas per differentas funcziuns – pia multispaces – cumpletteschan l'infrastructura. Surfatschas per deponer utensils datti mo paucas. En l'avegnir spetga forsà il plaz da lavur impersunal, perquai che collavuradors pon s'annunziar ed acceder a lur documents cun mintga computer. Il computer n'ha probablmain betg per consequenza ch'il plaz da lavur vegn abolì, ma forsà ha el per consequenza l'aboliziun pass a pass dal plaz da lavur individual.

«Construcziuns federalas» – ina publicaziun da l'Uffizi federal per edifizis e logistica

La chasa dal Cussegl federal a Berna è stada il 1857 l'emprim edifiziu ch'è vegni construi per il giuven stadi federal. Ad ella èn suandads ulteriurs edifizis represchentativs per la Confederaziun: dal Politecnicum a Turitg sur il Palais de Justice a Losanna fin al Tribunal penal federal a Bellinzona. Ma era staziuns ed uffizis postals, casernas dal militar ed uffizis da dazi sco er ina rait da viafier e d'autostradas spessa fan part da l'ierta d'edifizis da la Confederaziun. Tut quai furma la memoria collectiva svizra ed intermediescha las valurs da noss pajais a l'exteriur.

Dapi il 1999 è l'Uffizi federal per edifizis e logistica responsabel per 2600 imobiglias che la Confederaziun posseda en Svizra ed a l'exteriur. Da quellas fan part chasas da biros per l'administraziun, ma er ils edifizis represchentativs da la Confederaziun enturn la Chasa federala e las ambassadas en l'entir mund. L'Uffizi federal per edifizis e logistica mantegna quests edifizis, als adattescha als basegns dal temp ed als engrondescha sche necessari. Numerusas construcziuns federalas èn monuments architectonics prezius che duain vegnir mantegnids e tgirads per la posteritad. Construir edifizis per la Confederaziun è damai dapli che mo metter a disposiziun surfatschas e spazis. Igl è in'incumbensa culturala.

En l'exposiziun ambulanta «Construcziuns federalas» dal 2016 ha l'Uffizi federal per edifizis e logistica dà in'invista en sia lavur. Quai è vegni fatg a maun d'ina selezziun d'edifizis ch'han mess las activitads da construcziun da la Confederaziun er en il context istoric. Il vast catalog d'exposiziun cuntogna er tut ils texts en versien rumantscha, tranter auter il tractat davart l'istorgia culturala dal biro ch'è vegnida preschenta qua en duas parts.

La preschentaaziun:

Monica Bilfinger. Da la plima a la mieur dal computer. Il plaz da lavur en transfurmaziun. En: Uffizi federal per edifizis e logistica (ed.). Construcziuns federalas. L'architettura da la Svizra uffiziala. Turitg 2016, p. 433–449.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4266
www.chattà.ch

Il biro modern: en tschertga da l'equiliber tranter lieu da concentraziun e da collavuraziun.